

DR. DEMJÉN ISTVÁN (1933–2008), A BÓDVA-VÖLGY ÉS A CSEREHÁT OKTATÁSTÖRTÉNETI KUTATÓJA

Jósvay István

Jósvay István
(Fotó: Kiss Ágoston)

Mielőtt rátérnék Demjén István kutatómunkájának rövid ismertetésére, röviden bemutatom azt a várost, ahol munkásságának legfőbb eredményei ma is megtekinthetők.

Szendrő - lélekszámát tekintve - az ország egyik legkisebb városa Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén. 4200 lakosa büszke arra, hogy ebben a kis városban több múzeumi jellegű kiállítóhely is található. Az egyik ilyen a Kékfestőház, ahol a városban egykor működött kékfestő mesterség rejtelseibe nyerhetnek betekintést a látogatók. A másik az Amerikás ház, melyben a 20. és 21. században a Bódva-völgyből az Újvilágba kivándorolt honfitársaink emlékei kerültek kiállításra, bemutatva az utazás, a kinti élet, majd hazatértük után a helyi népi kultúra és az amerikai stílus ötvözetéből létrejött egyedi lakberendezés világát. A Sportmúzeum a város egyik büszkesége, amelyben több világhírű kiállítási anyag is megtekinthető, így egy 2500 éves ókori olimpián használt díszkosz, valamint Puskás Ferenc néhány relikviája. A város melletti dombon található az egykori Felsővár maradványaira épült kilátó, melynek pinceszében a végvári élet elnevezésű kiállítás tekinthető meg. 2017 januárjában került átadásra a legújabb kiállítóhely, az ún. Kincses ház, amely a Bódva-völgy természeti kincseit mutatja be.

A bemutatott kiállítóhelyek sorában szándékosan került az utolsó helyre az iskolatörténeti kiállítás, hiszen ennek létrehozója, megalapítója Dr. Demjén István, akinek munkásságáról szól ez az írás, így erről részletesebben kívánok majd szólni.

Dr. Demjén István neveléstörténész, mesterpedagógus, költő, festő – maradandót alkotott a közművelődés terén megyénkben. Ő volt, aki létrehozta a Magyar Comenius Társaság Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kutatócsoportját, majd Művelődés és Pedagógia címmel elindította a

megye művelődéstörténeti folyóiratát. Tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztályának, a Magyar Comenius Társaságnak, a Magyar Pedagógiai Múzeumok Eötvös József Baráti Körének. Dolgozott a Matyóföldi alkotók és Művészetpártolók Egyesületében, a mezőkövesdi Irodalmi Kávéházban.

Megyénk szülöttje, s teljes munkássága megyénkhez köti. 1933-ban született az Alsóábrányhoz tartozó Káptalan-tanyán. 1939-ben kezdte meg tanulmányait az alsóábrányi római katolikus iskolában, majd a sárospataki tanítóképzőben tanult tovább. A tanyáról indult Demjén Istvánnak megvalósultak gyerekkori álmai, hiszen 1954-ben érettségit, majd 1955-ben tanítói képesítést szerzett. A katonai szolgálat letöltése után Tardon kezdte meg pedagógusi pályáját, majd a következő tanévben a bükkábrányi iskolába került. 1957-ben Négyesre nevezték ki iskolaigazgatónak. 1964-ben került Martonyiba, ahol egy kistelepülés kisiskolájának minden problémájával szembe kellett néznie: tanítóhiány, beiskolázatlan roma tanulók beiskolázása, kulturális élet megszervezése. A Martonyiban eltöltött évek nagyon termékenyek voltak. Új tanterveket készített, a követelményi szintet egyéni módon a tanulók képességeihez igazította, elérte a teljes beiskolázást, új módszereket dolgozott ki a roma és a nem roma gyerekek közös tanulására, játékára, kirándulásaira. Az iskolaigazgatói, tanítói munkáján túl szervezte a település kulturális életét is, vezetője volt a helyi művelődési háznak, ifjúsági klubot és színtársulatot hozott létre. Közben folyamatosan képezte magát, tanárképző főiskolát végzett rajz-földrajz szakon Egerben és pedagógia szakon Nyíregyházán. Elvégzésük után jelentkezett az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol pedagógiai előadói diplomát és doktori fokozatot szerzett. Mindeközben foglalkozott neveléstörténettel, kutatta a református népiskolák történetét, évtizedeken keresztül gyűjtötte az iskolatörténeti dokumentumokat, valamint a szellemi és tárgyi értéket előbb falusi iskolaigazgatóként, majd több mint húsz éven keresztül szakfelügyelőként.

Mindenkivel megtalálta a hangot. A meglátogatott iskolák dolgozóival, a falvak lakóival, községi előljárókkal, papokkal, így sokan segítettek kutató- és gyűjtőmunkáját, szívesen adták át

neki a régi eszközöket, iratokat. Hamarjában akkora anyag gyűlt össze, hogy az elhelyezése komoly gondot jelentett.

Szakfelügyelői munkájából adódóan gyakran megfordult a térség központjának számító Szendrő nagyközségben, s örömeire szolgált, hogy a több évi gyűjtőmunkája eredményeként birtokában lévő tárgyi anyag bemutatására ettől a településtől kapott segítséget. 1982-ben nyílt meg a kiállítás egy öreg, egykoron a római katolikus egyház tulajdonában lévő épületben, a templom melletti téren. Az épület – kora és rossz állapota miatt – nem volt méltó és biztonságos ennek a nagy értéket képviselő gyűjteménynek az őrzésére, így a kiállítási anyag fokozatosan átköltözött a 19. század elején épült Csáky-kastélyba.

Közben – 1988-ban – a Művelődési Minisztérium a gyűjtemény részére működési engedélyt adott, így ettől kezdve Oktatástörténeti Gyűjtemény néven egy kutatható szakgyűjteményről beszélhetünk. Ekkoriban rész munkaidőben látta el Demjén István a gyűjteményvezetői feladatot, Szendrő nagyközség egy főállású gyűjteménykezelői munkatársat és egy takarítót biztosított a szakszerű működéshez.

A rendszerváltáskor felálló új önkormányzat képviselőtestülete 1990-ben az egyik első intézkedéseként létrehozta a Közművelődési Központot, amely négy korábbi intézmény (Művelődési Ház, Könyvtár, Képfestő Múzeum, Oktatástörténeti Gyűjtemény) összevonásával jött létre. Az új intézmény első vezetője Demjén István lett, aki az új helyszínen, egy új intézmény keretében szisztematikusan megszerezte, s különböző helyiségekben tovább bővítette a gyűjteményt. Az összegyűjtött korabeli bútorokból, szemléltető- és oktatási eszközökből berendezésre került egy régi tanterem.

A kastély emeletének 5 helyiségében kapott helyet a levéltér, ahol a környék iskoláinak hivatalos dokumentumain túl a települések helytörténetét feldolgozó munkák, egyházi dokumentumok, s egyéb hivatalos iratok kerültek biztonságos elhelyezésre. Szendrői évei alatt maga Demjén István is aktív helytörténeti kutatást végzett. Feldolgozta a második világháborúig a településen működő három felekezeti iskola történetét, valamint régi, helyi mondákat, népdalokat gyűjtött. Nagy precizitással törekedett arra, hogy a levéltárban elhelyezett dokumentumok rendezettek és a kutatók számára könnyen elérhetőek legyenek. Településenként, abc rendbe szedve helyezte el az iratanyagokat.

A gyűjtemény harmadik nagy része a megyei pedagógiai intézettől kapott szakdolgozat, diplomamunka és pedagógiai szakkönyv több ezres könyvállománya volt, melyek egy külön

Dr. Demjén István (1933–2008)

helyiségben kerültek elhelyezésre. Demjén István mindig is törekedett arra, hogy a gyűjtemény kutatható legyen, valamint arra is, hogy a minél szélesebb körben ismertté váljon, ezért egy külön helyiségben olvasótermet alakított ki, ahová rendszeresen pedagógiai tanácskozásokat, tanítási órákat szervezett.

Az így kialakított komplex bemutatóhely létrejöttét követően 1994-ben nyugállományba vonult és elhagyta az általa a Bódva-völgy szívének nevezett Szendrőt. Feleségével Cserépfalun vásároltak házat, így visszatért szülőföldje közelébe.

Nyugállományba vonulása azonban nem jelentette aktivitásának végét. Továbbra is írt verseket és egyre több időt szentelt régi hobbijának, a festészetnek. Szébbnél szébb képeiből egy külön épületrészben Gang Galéria néven egy bemutatótermet is létrehozott.

Demjén István 2008. április 26-án, 74 éves korában hunyt el.

Több évtizedes gyűjtőmunkájának eredményei ma is megtekinthetők Szendrőn, bár a 2010-es árvíz után újra költözni kényszerült a kiállítás. Jelenleg egy – a város központjában található – igényesen felújított parasztházban működik a kiállítás, amely minden korosztálynak érdekes időtöltést biztosít. Az idősebb látogatóknak azért, mert kellemes a nosztalgia, a fiatalabbaknak pedig azért, mert az interaktív tábla, az okostelefonok és a tanulói laptopok világához szokott gyerekek

nagy ámulattal fogadják a régi kor iskolájának berendezéseit.

A régi tanteremben iskolai bútorokat, címerket, szekrényeket, padokat, székeket, a tanításhoz szükséges eszközöket tekinthetnek meg a látogatók. A 20. század iskoláinak kellékei, mint palavessző, palatábla, tarisznya, számológépek, földgömb, mind érdekessé és izgalmassá teszik a kiállítást. Az idelátogatók megismerkedhetnek az akkori értesítő könyvecskékkel, bizonyítványokkal, osztálynaplóval, ugyanakkor megtekinthetők a régi tantervek, rendtartások, vezérkönyvek, szabályzatok, tankönyvek, tanmenetek is.

Bár Demjén István sohasem volt szendrői, soha nem lakott életvitelszerűen a városban, a

szendrőiek mindig nagy csodálattal beszélnek róla, s mindig nagy hálával gondolnak rá. Mindenki szerette, hiszen falusi származású egyszerű emberként a lakosság nagy részét képező parasztemberekkel is szót értett. Nagyságát mutatja, hogy folyamatosan képezte magát, s egyetemi-pedagógiai végzettséggel is megmaradt a régi falusi környezetében. A közösség, a természet, a hagyományok szeretete végigkísérte egész életét.

Mi, szendrőiek büszkék vagyunk rá, s szeretettel hívunk minden érdeklődőt az iskolatörténeti kiállítás megtekintésére, ahol megismerhetik Demjén István munkásságának egy nagyon jelentős értéket képviselő szeletét!

Felújított parasztház Szendrő központjában, az iskolatörténeti kiállítás épülete

Részlet az iskolatörténeti kiállításból